

УДК 340.1

В.В. ГАЛУНЬКО, докт. юрид. наук, доц.,
Херсонський юридичний інститут Харківського
національного університету внутрішніх справа

ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВЕ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА

Ключові слова: норма права, професійно-правове
тлумачення, юрист, зміст, сутність, норматив-
но-правовий акт, з'ясування, роз'яснення

Розвиток України як правової держави ви-
магає удосконалення юридичного механізму
забезпечення задекларованих в Конституції
України прав та свобод людини і громадяни-
на. Невід'ємним засобом механізму правово-
го регулювання є тлумачення права, без якого
неможливо уявити процес правореалізації
права, а в багатьох випадках, і правотворчос-
ті. Правові відносини виникають виключно
між людьми та їх об'єднаннями, юридичні
рішення можуть приймати лише люди в про-
цесі інтелектуально-вольової діяльності. Тому
неможливо знайти дієздатну особу, яка би
ніколи не здійснювала повсякденного чи
професійного тлумачення юридичних норм.
Професійне тлумачення правових норм за-
ймає провідне місце у роботі юристів. Відпо-
відно виявлення та висвітлення вченими су-
часної правової природи професійно-правово-
го тлумачення норм права, розкриття
способів тлумачення та рекомендацій щодо
алгоритму їх застосування безпосередньо
впливають на діяльність юристів практиків
(судів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів, пра-
цівників органів державної влади та місцево-
го самоврядування, юрисконсультів та ін.) по
ефективному і демократичному забезпеченні
прав, свобод та законних інтересів фізичних і
юридичних осіб.

Проблеми у сфері професійно-правового
тлумачення правових норм розкривали у сво-
їх працях вчені юристи С.С. Алексєєв,
Ю.Л. Власов, О.В. Капліна, В.Я. Карабань,
Т.О. Коломоець, О.І. Костенко, В.С. Нерсе-
сянц, Н.М. Оніщенко, О.Ф. Скакун, Ю. То-
дика, Л.І. Чулінда, В.К. Шкарупа та ін. Проте,

потреба розвитку засад правової держави та
громадянського суспільства вимагає по-
новому поглянути на юридичну природу
професійно-правового тлумачення юридич-
них норм.

Звідси, мета статті полягає в тому, щоб на
основі аналізу юридичної літератури, розвит-
ку норм Конституції України удосконалити
новітню юридичну природу тлумачення норм
права та сформулювати алгоритм професій-
но-правового тлумачення юридичних норм,
який би забезпечив прийняття юристами
«ідеального» юридичного рішення. Її новизна
міститься в розвитку юридичної природи
професійно-правового тлумачення права, як
інтелектуально-вольового процесу діяльності
юристів, спрямованого на усунення неясності
при застосуванні правових норм шляхом
з'ясування та роз'яснення дійсного змісту та
сутності норм права.

На думку В.К. Шкарупи, тлумачення права –
це внутрішній розумовий процес, спрямова-
ний та те, щоб усунути неясності й можливі
помилки при застосуванні правових норм
шляхом з'ясувати та роз'яснення дійсного
змісту норм права. Тлумачення права спря-
моване на те, щоб правову норму правильно і
всебічно дослідити, з'ясувати той зміст, який
законодавець вклав у словесне формулюван-
ня норми права [1, с.194].

Процес тлумачення права є необхідним
при забезпеченні реалізації задекларованих у
Конституції України прав і свобод людини і
громадянина самими громадянами України,
юридичними особами без владного статусу,
іноземцями та особами без громадянства, які
постійно чи тимчасово перебувають на тери-
торії України, засобами приватного права,
судом, Генеральним прокурором та підпоряд-
кованими йому прокурорами, публічною ад-
міністрацією, засобами публічного права.

Тим самим, тлумачення права є не-
від'ємною складовою професійної свідомово-
льової діяльності усіх юристів в процесі пра-
вореалізації з метою досягнення максимальної
відповідності між приписами правових норм
та реальним їх втіленням у поведінку

суб'єктів права. Тлумачення права є провідною частинною організаційно-правової роботи посадових осіб суб'єктів владних повноважень, що здійснюється ними в процесі застосування правових норм. Таким чином, правореалізація, правозастосування та тлумачення норм права співвідносяться як ціле і частки.

Професійне тлумачення норм права, це складне комплексне явище. Його можна розглядати у двох аспектах: 1) як процес мислення юриста, що вивчає правову норму та усвідомлює її; 2) тлумачення передбачає роз'яснення розуміння правової норми, в процесі діяльності певних публічних органів і посадових осіб, що мають самостійне і спеціальне значення. Слушними у цьому аспекті є погляди С.С. Алексєєва, який підкреслює, що юридичне тлумачення включає два елементи: 1) з'ясування-розкриття змісту (інтерпретація) юридичних норм «для себе»; 2) роз'яснення-розкриття змісту (інтерпретація) юридичних норм «для інших». На думку вченого, роз'яснення може міститися в спеціальних актах (вони іменуються інтерпретаційними), але воно може знаходитися і в самому змісті акту застосування права, наприклад, у рішенні суду з юридичної справи [2]. Його влучно доповнює Ю.Л. Власов, за яким в процесі тлумачення норми права з метою розуміння її змісту з'ясування виступає як самостійний процес пізнання. Коли ставиться мета роз'яснити зміст правової норми, з'ясування і роз'яснення складають єдиний процес, спрямований на доведення змісту норми до третіх осіб [3].

Таким чином, у процесі професійної роботи юрист здійснює тлумачення норм права два рази: перший, коли у результаті своєї свідомовольової діяльності з'ясовує-розкриває розуміння правової норми для себе; другий, коли забезпечує роз'яснення-розкриття змісту (інтерпретацію) правових норм для інших (клієнтів, підлеглих, громадян, іноземців та осіб без громадянства, юридичних осіб та фізичних осіб з спеціальним статусом).

В юридичній літературі сталою є точка зору, що у процесі тлумачення встановлюється

зміст норми права (курсив наш. – В.Г.) [4, с.468]. При цьому вчені не приділяють належної уваги аналізу глибинних сутнісних характеристик норми права. Такий підхід у вітчизняній правовій думці є наслідком перехідного періоду від тоталітаризму до правової держави. У відповідності до позитивізму, «закон і право є тотожні», тим самим у попередню епоху втрачався всякий сенс вченим досліджувати глибинні характеристики юридичної норми. Але в наш час багатогранність розуміння права є загальноновизнаним – теорія природного права, позитивізм, психологічна теорія, нормативістична теорія, соціологічний підхід уже не стільки конкурують між собою, а взаємодоповнюють один одного з метою вироблення алгоритму «ідеального» юридичного рішення – законного (побудованого та теорії позитивізму), гуманного і справедливого (яке відповідає вимогам природного права), соціально обґрунтованого (соціологічний підхід) та ін. при загальному пріоритеті по важливим справам юридичного праворозуміння та позитивізму щодо нескладних випадків тлумачення.

Тому є природним, що сучасні вітчизняні вчені, розкриваючи юридичну природу тлумачення права, починають дозовано виходити за межі змістовних характеристик. Так, наприклад, Н.М. Оніщенко вважає, що в процесі тлумачення права мають бути проаналізовані не лише текст преамбула, офіційне і неофіційне його роз'яснення, інші близькі за змістом норми, але й наукові праці [4, с.471]. Л.І. Чулінда відносить до другого елементу тлумачення обсяг норм права [5, с.6]. О.В. Капліна вважає, що тлумачення кримінально-процесуальних норм має здійснюватися з урахуванням вимог функціонування Європейського суду з прав людини [6, с.17], діяльність якого здійснюється на основі норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Ради Європи, тлумачення яких здійснюється на основі норм природного права, а не вітчизняного, встановленого позитивно, законодавства. Ю.Л. Власов слушно вважає, що тлумачення правових норм є ефе-

ктивним і єдиним засобом правильного й *глибокого* (виділено нами – В. Г.) пізнання дійсного змісту правових норм [3]. А якщо при цьому врахувати, що Конституція України визнає людину її життя, здоров'я честь і гідність найвищою для держави соціальною цінністю (ст.3) та визнає принцип верховенства права основним вихідним положенням вітчизняної юриспруденції, то стає переконливим твердження, що процес виявлення голубиних рис юридичної норми є предметом тлумачення норми права.

Таким чином, в умовах правової держави юрист при здійсненні тлумачення норми права має виявляти не тільки зовнішній зміст, але й внутрішню сутність правової норми.

У романо-германській правовій сім'ї, до якої відноситься Україна, провідне місце займає професійно-правове тлумачення права – це тлумачення юридичних норм, яке ґрунтується на професійних знаннях у галузі права. Воно буває двох видів: 1) доктринальним – це тлумачення вченими юристами (розробка правових концепцій, доктрин у результаті аналізу норм права та їх виклад у статтях, монографіях, науково-практичних коментарях, усних і письмових обговореннях нормативних актів); 2) компетентно-юридичним – це тлумачення юристів-практиків: посадових осіб державного апарату, прокурорів, суддів, адвокатів, працівників юридичних служб, редакціями юридичних журналів і газет, радіо і телебачення в спеціально-юридичних консультаціях і оглядах [7].

В юридичній літературі вчені-юристи висвітлюють певні тенденції до розумінні понятійного апарату щодо аналізованого феномену. Так, В.С. Нерсисянц поєднує норму права з відповідним текстом нормативно-правового акту, вважаючи, що об'єктом тлумачення норми права є відповідний даному регулятивному випадку текст нормативно-правового акту, в якому виражена норма [8, с.492]. Інша група вчених наполягає на правильності використання лише терміну «тлумачення нормативно-правових актів» [9]. С.С. Алексєєв узагальнює дефініцію словосполученням

«юридичне тлумачення», під яким розуміє розкриття змісту юридичних норм [2]. Слушно зазначену проблематику уточняє В.Я. Карабань, що об'єктом тлумачення правова норма може бути лише на останніх етапах тлумачення [10, с.17].

На нашу думку, професійно-правове тлумачення права має здійснюватись як послідовний розумовий процес діяльності юриста: по-перше, тлумачення нормативно-правового акту, як зовнішнього виразу права; по-друге, виявлення глибинних сутнісних ознак юридичної норми.

Отже, професійно-правове тлумачення права – це послідовний інтелектуально-вольовий процес діяльності юристів, спрямований на усунення неясностей при застосуванні правових норм шляхом з'ясування та роз'яснення дійсного змісту та сутності норм права, який складається із аналізу змісту джерел права (нормативно-правових актів) та виявлення сутнісних ознак норм права.

Виходячи з таких позицій, запропоновано наступний алгоритм професійно-правового тлумачення юридичних норм, який би забезпечив прийняття юристом «ідеального» юридичного рішення – законного (побудованого та теорії позитивізму), гуманного і справедливого (яке відповідає вимогам природного права) та соціально обґрунтованого.

По-перше, тлумачення нормативно-правових актів: текстове (юридично-лінгвістичне); системне; логічне та ін. По-друге, тлумачення норм права: з погляду позитивізму коли виявляється гіпотеза, диспозиція та санкція; у відповідності до теорії природного права з'ясовується, чи характеризуються норми права такими рисами, як гуманність і справедливість; через соціологічний підхід, що має дати відповідь на питання, чи буде підтримуватись юридичне рішення більшістю громадян?

ЛІТЕРАТУРА

1. Теорія держави і права / авт.-упорядники Галуцько В. В., Пономаренко Г. О., Шкарлу-

па В. К. ; за ред. В. К. Шкарупи. – Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2007. – 280 с.

2. Алесеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования / Сергей Сергеевич Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.

3. Власов Ю. Л. Проблемы тлумачення норм права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ю. Л. Власов. – К., 2000. – 17 с.

4. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / [Зайчук О. В., Заєць А. П., Журавський В. С. та ін.] ; за ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

5. Чулінда Л. І. Юридично-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Л. І. Чулінда. – К., 2003. – 20 с.

6. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. В. Капліна. – К., 2009. – 40 с.

7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / Ольга Федорівна Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

8. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства / Владик Сумбатович Нерсисянц. – М. : Норма-Инфра, 1999. – 552 с.

9. Тодика Ю. Способи тлумачення конституції і законів України Конституційним судом / Ю. Тодика // Вісник академії правових наук України. – 2001. – № 2. – С. 52.

10. Карабань В. Я. Тлумачення актів цивільного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / В. Я. Карабань. – Одеса, 2007. – 18 с.

Галунько В. В. Професійно-правове тлумачення права / В. В. Галунько // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 151–154 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11gvvptp.pdf>

Отримала подальшого розвитку професійно-правове тлумачення права, як послідовний інтелектуально-вольовий процес діяльності юристів, спрямований на усунення неясностей при застосуванні правових норм шляхом з'ясувати та роз'яснення дійсного змісту та сутності норм права, який складається із аналізу змісту джерел права (нормативно-правових актів) та виявлення сутнісних ознак норм права.

Галунько В.В. Профессионально-правовое толкование права

Получила дальнейшего развития профессионально-правовое толкование права, как последовательный интеллектуально-волевой процесс деятельности юристов, направленный на устранение неясностей при применении правовых норм путем выяснить и разъяснения действительного содержания и сущности норм права, состоящий из анализа содержания источников права (нормативно-правовых актов) и выявление существенных признаков норм права.

Galunko V.V. Professional and Legal Interpretation of the Law

Further development of vocational and legal interpretation of the law as a consistent intellectual and volitional process of lawyers that addresses the uncertainty in the application of legal rules and explanations to find out by actual content and essence of law, consisting of content analysis of sources of law (regulatory and regulations) and determine the essential features of law received.